

Konkurrensmyndigheten söker, undersöker och anklagar – har den drabbade alls något rättsskydd?

Arbets- och näringsministeriet har tillsatt en arbetsgrupp för beredning av en reform av konkurrenslagen*. Ser vi närmare på ministeriets beslut att grunda arbetsgruppen, ligger det nära till hands att misstänka att den bakomliggande tanken i själva verket är att ytterligare öka konkurrensverkets makt att agera och utföra undersökningar i Finland.

Det som utmärker straffrättsliga procedurer i Finland, så snart misstanke om ett eventuellt brott kommit till polisens kännedom, är att polisen ges i uppdrag att utföra en undersökning. När undersökningen är gjord tas ärendet till åklagarmyndigheten för åtalsprövning, så att en allmän åklagare beslutar om åtal ska väckas eller inte. Det är alltså polisen som gör undersökningen, men det är en åklagare som avgör om ärendet ska dras inför domstol.

I Finland, liksom i hela Europa, avviker konkurrenslagstiftningen och konkurrensmyndigheternas jurisdiktion helt från denna princip. I ärenden som gäller tillämpning av konkurrenslagarna är det hos oss en och samma myndighet som från början till slut har hand om ärendet, nämligen Konkurrens- och konsumentverket KKV. Till att börja med letar KKV efter näringsidkare som verket kan börja granska. När ett lämpligt objekt hittats, inleder verket sin undersökning. När undersökningen omsider har slutförts är det igen KKV som bestämmer om det ska väckas "åtal" i marknadsdomstolen, låt vara att ordet åtal inte används i konkurrensfrågor utan det talas om fastställande av påföljdsavgift. Medan undersökningen pågår är det KKV som i praktiken handlar med polisiär befogenhet, tills KKV fattar beslutet om ärendet ska föras till marknadsdomstolen eller inte. Under hela den tid som undersökningen pågår står den berörda näringsidkaren under misstanke. Det verkar inte så lyckat med tanke på den misstänkta rättsskydd att det är en och samma myndighet som letar, undersöker och avgör frågan. Det enda som saknas i det ensidiga arrangemanget är en reform av konkurrenslagen, som leder till att KKV också ges rätt att bistå domstolsväsendet med beslutsfattandet. Även en sådan ökning av

befogenheterna överväger man som bäst att lägga till konkurrenslagen? En reform av det slaget vore ett flagrant exempel på ett snedvridet rättssamhälle, om i en demokratisk rättsstat både den undersökande och den dömande instansen avsiktligt arbetar tillsammans! Eller ska det förstås som så, att näringsidkarna i Finland inte behöver något rättsskydd alls? Tydligt är grundantagandet att vilken som helst näringsidkare åtminstone i någon mån ska anses vara kriminell, ifall en myndighet bestämmer sig för att inleda en undersökning.

En undersökning utförd av KKV brukar dessutom pågå i flera år. En speciell detalj som avviker från normala straffrättsliga processer är att KKV väntar med att begära utlåtande och bemötande av den som utsätts för undersökningen tills utredningsarbetet är klart och åtalsplanen (utkastet till förordnande om påföljdsavgift) redan har lagts fram. I en normal process ska ju den som misstänks bli hörd i sak redan under undersökningens gång, och den misstänktes synpunkter ska då också tas i beaktande.

Det är uppenbart att KKV i själva verket redan har fattat sitt beslut i ett ärende, när verket sammanställt sin skrivelse som ska inlämnas till marknadsdomstolen – en skrivelse som består av tiotal sidor juridisk text - i form av ett utkast till påföljdsavgiftsbeslut. Man kan bara fråga sig vilken inverkan den misstänktes försvar och invändningar kan ha i ett så sent skede? Det är knappast troligt att den myndighet, som under flera års tid både har undersökt och i praktiken avgjort ett ärende, kommer fram till att hela undersökningen bara har varit onödigt slöseri med skattebetalarnas pengar. Ju längre en undersökning pågår, och ju mer myndigheten har satsat på fallet, desto klarare är det att denna myndighet också "väcker åtal" i marknadsdomstolen. Myndigheten låter näringsidkaren komma till tals endast av den orsaken att kravet på hörande ställs i konkurrenslagen. Myndigheten hör alltså, men lyssnar inte.

Det vore intressant att veta på vilket sätt konkurrensmyndighetens undersökningar

och förfaranden under utredningsarbetet gång övervakas, och av vilken instans. Polisens arbete i Finland övervakas åtminstone av inrikesministeriet och polisstyrelsen. Konkurrensmyndigheten ska ha uppsikt över konkurrensen, men det ser ut som om det inte alls förekommer någon övervakning av denna myndighets verksamhet. Det kunde vara skäl att överväga rättsskyddsmedel som en näringsidkare kan ta till i situationer när de undersökande tjänstemännen förefaller att utnyttja sina befogenheter på ett oskäligt sätt. Den enda utvägen för närvarande är att göra ett förvaltningsklagomål, exempelvis till riksdagens justitieombudsman. Men hur ska en näringsidkare våga inlämna förvaltningsklagomål mot konkurrensmyndigheten – alltså klandra en myndighet som utan vidare kan gå till marknadsdomstolen och begära att näringsidkaren påförs påföljdsavgifter på miljontals euro? Också annars är näringsidkarna underställda konkurrensmyndighetens åtgärder och beslut, så ett förvaltningsklagomål mot myndigheten är i praktiken en omöjlighet.

Det är riskabelt att förlita sig på att myndigheter i Finland alltid sköter sina uppdrag hederligt och med omsorg, och att de automatiskt går in för att ta fram "den verkliga sanningen". Vi får ideligen från olika delar av världen läsa om maktmissbruk av myndigheter, också i demokratiska samhällssystem. De avslöjanden som Edward Snowden har gjort är utmärkta exempel på det här. Det vore naivt att föreställa sig att missbruk av maktens befogenheter inte skulle förekomma också i Finland. Visst förekommer missbruk, i liten skala eller i större. Som bäst klarar man i Helsingfors tingsrätt upp både en f.d. narkotikapolischefs och vissa andra polisers göranden och låtanden.

Vi måste ändå minnas att också tjänstemän är människor; det är inte bra att enskilda människor får alltför stor makt, särskilt om deras maktutövning inte övervakas tillräckligt.

Mika Väyrynen

*https://www.tem.fi/ajankohtaista/uutiskirjearkisto/uutiskirje_3.9.2015